

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

Spriedums

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2016. gada 21. aprīlī

lietā Nr. 2015-21-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Kaspars Balodis, Gunārs Kusiņš, Uldis Ķinis, Sanita Osipova un Ineta Ziemele,

pēc divdesmit 12. Saeimas deputātu – Andreja Klementjeva, Gunāra Kūtra, Jāņa Urbanoviča, Ingunas Sudrabas, Vitālija Orlova, Aivara Meijas, Silvijas Šimfas, Arvīda Platpera, Ringolda Baloža, Zentas Tretjakas, Raimonda Rubika, Artūra Rubika, Ivana Ribakova, Ivana Klementjeva, Igora Pimenova, Jūlijas Stepaņenko, Jāņa Tutina, Sergeja Mirska, Mihaila Zemļinska un Jāņa Ādamsona – pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu, kā arī 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2016. gada 22. marta tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par likuma „Par valsts pensijām” 12. panta pirmās daļas, ciktāl tā paredz pensijas kapitāla aktualizācijai izmantot indeksu, kas mazāks par „1”, un pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1995. gada 2. novembrī pieņēma likumu „Par valsts pensijām” (turpmāk – Pensiju likums), kas stāties spēkā 1996. gada 1. janvārī.

1.1. Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa nosaka:

„Vecuma pensiju aprēķina pēc šādas formulas:

$$P = K / G$$

P – gada pensija, kuras divpadsmitā daļa ir mēneša pensija;

K – apdrošinātās personas pensijas kapitāls, kas reģistrēts šīs personas personīgajā kontā un aktualizēts, ņemot vērā ikgadējos apdrošināšanas iemaksu algas indeksus. Ikgadējā apdrošināšanas iemaksu algas indeksa noteikšanā piemēro apdrošināšanas iemaksu algu summas reālā pieauguma robežu, kas nepārsniedz 15 procentus. Pensijas kapitāla aktualizēšanas un apdrošināšanas iemaksu algas indeksu aprēķināšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Pensijas kapitāls, kuram piemēroti apdrošināšanas iemaksu algas indeksi, ņemot vērā apdrošinātās personas izvēli, pieprasot vecuma pensiju, papildināms ar:

1) fondētās pensijas kapitālu, kas uzkrāts atbilstoši Valsts fondēto pensiju likumam;

2) *(izslēgts ar 20.10.2005. likumu)*;

G – laika posms (gados), par kuru no pensijas piešķiršanas gada tiek plānota vecuma pensijas izmaksa.”

1.2. Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts nosaka:

„konkrētos gados pārskatāmās pensijas un to pārskatīšanas nosacījumi tiek noteikti ikgadējā valsts budžeta likumā un vidēja termiņa budžeta ietvara likumā, ievērojot valsts budžeta iespējas”.

2. Pieteikuma iesniedzēji – **divdesmit 12. Saeimas deputāti** (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) – lūdz Satversmes tiesu atzīt Pensiju likuma 12. panta pirmo daļu, ciktāl tā paredz pensijas kapitāla aktualizācijai izmantot indeksu, kas mazāks par skaitli „1”, un pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktu (turpmāk arī –

apstrīdētās normas) par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam un spēkā neesošiem no to pieņemšanas dienas.

2.1. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka visi vecuma pensionāri ar līdzīgu darba stāžu un līdzīgām veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām atrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos. Apstrīdētās normas paredzot atšķirīgu attieksmi pret šīm personām. Gadījumos, kad pensija tika aprēķināta par gadiem, kuros pensijas kapitāla aktualizācijai izmantotais ikgadējais apdrošināšanas iemaksu algas indekss (turpmāk – Indekss) bija lielāks par skaitli „1”, proti, personām, kuras pensionējušās 2009. gadā vai agrāk, pensijas kapitāls netiekot samazināts. Tomēr 2009., 2010. un 2011. gadā Indekss bijis mazāks par skaitli „1”, tādēļ personām, kuras devušās pensijā 2010. gadā vai vēlāk, pensijas kapitāls ticis samazināts. Tādējādi apstrīdētās normas paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām atkarībā no laika, kad tās devušās pensijā.

Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā paredzētais Indekss esot noteikts ar mērķi nodrošināt ikgadēju pensijas kapitāla pieaugumu. Likumdevējs neesot vēlējis pieļaut pensijas kapitāla samazinājumu ekonomiskās lejupslīdes apstākļos. Pēc būtības likumdevējs to esot atzinis, pieņemot 2015. gada 18. jūnija likumu „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” un Pensiju likuma 12. pantu papildinot ar ceturto daļu, kas nepieļauj pensijas kapitāla indeksācijai izmantot Indeksu, kas mazāks par skaitli „1”. Tomēr minētie likuma grozījumi nespējot novērst atšķirīgo attieksmi, jo atbilstoši Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktam netiekot pārrēķinātas jau izmaksātās pensijas, kuras piešķirtas, ņemot vērā Indeksus, kas mazāki par skaitli „1”. Tādējādi netiekot novērsts kaitējums, kas personām radies apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā. Apstrīdētajās normās noteiktajai atšķirīgajai attieksmei neesot leģitīma mērķa.

Ja Satversmes tiesa par atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi atzītu valsts budžeta līdzekļu ekonomiju, likumdevēja izraudzītos līdzekļus tomēr nevarētu uzskatīt par atbilstošiem samērīguma principam.

Apstrīdētās normas esot pretrunā ar pensijas kapitāla aktualizācijas vispārīgo mērķi – ilgtermiņā pasargāt pensijas kapitālu no inflācijas ietekmes, kā

arī nodrošināt tā reālu pieaugumu un sekmēt pensiju sistēmas ilgtspēju. Tādējādi apstrīdētās normas neesot piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Kaut arī likumdevējam, veidojot pensiju sistēmu, ir rīcības brīvība, tomēr tas nedrīkstot izvēlēties tādus līdzekļus, kas ietekmētu tikai vienu pensionāru grupu un nostādītu to nelabvēlīgākā situācijā salīdzinājumā ar citiem pensionāriem. Sociālās apdrošināšanas budžeta līdzekļus esot iespējams taupīt arī citādos veidos, kas neradītu atšķirīgu attieksmi. Tādējādi izraudzītie līdzekļi neesot nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Pensionāri esot īpaši mazaizsargāta personu grupa, kas pakļauta augstam nabadzības riskam. Indeksi, kas mazāki par skaitli „1”, esot piemēroti, aprēķinot pensijas vairāk nekā 100 tūkstošiem pensionāru, un daudzos gadījumos būtiski samazinājuši aprēķinātās pensijas apmēru. Pensijas samazinājums tik plašai sabiedrības grupai radot lielāku kaitējumu nekā to labumu, ko sabiedrība gūstot no sociālās apdrošināšanas budžeta līdzekļu ekonomijas. Tādējādi šāds ierobežojums neesot atbilstošs leģitīmajam mērķim un Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam kopumā.

2.2. Apstrīdētās normas neatbilstot arī Satversmes 105. pantam. Personas veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas un personīgajā kontā reģistrētais pensijas kapitāla uzkrājums esot uzskatāms par aizsargājamu īpašuma tiesību objektu. Apstrīdētās normas ierobežojot personu tiesības saņemt pensiju tādā apmērā, kādā persona ir līdzdarbojusies pensiju sistēmā. Tāda Indeksa piemērošana, kurš ir mazāks par skaitli „1”, ierobežojot tiesības uz īpašumu, jo ar to tiekot samazināts cilvēka personīgajā kontā reģistrētais pensijas kapitāls.

Pieteikuma iesniedzēji pauž viedokli, ka Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts ir pārāk nekonkrēts, lai uzskatītu, ka tas pieņemts ar likumu. Šī norma nenosakot, kuros gados piešķirtās pensijas un kādā termiņā būtu pārrēķināmas. Tādējādi neesot paredzams, kādā veidā šī norma tiks piemērota praksē.

Apstrīdētajās normās noteiktajam īpašuma tiesību ierobežojumam neesot leģitīma mērķa, jo valsts budžeta līdzekļu ekonomija nevarot būt pašmērķis un kalpot par pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi Satversmes 116. panta izpratnē. Šāds ierobežojums neatbilstot arī samērīguma principam, jo apstrīdētās

normas neveicinot sabiedrības labklājību. Pensionāru tiesības varētu tikt aizsargātas, nosakot, ka Indekss nevar būt mazāks par skaitli „1”. Kaut arī šāds risinājums prasītu papildu līdzekļus no sociālās apdrošināšanas budžeta, tā uzkrājumi esot pietiekami attiecīgo tēriņu segšanai. Tādējādi apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 105. pantam.

2.3. Satversmes 109. pants aizsargājot personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu.

Personai, kura veikusi sociālās apdrošināšanas iemaksas, esot tiesības paļauties uz to, ka veiktās iemaksas tiks ņemtas vērā, aprēķinot vecuma pensiju. Tomēr apstrīdētās normas pieļaujot pensijas kapitāla samazināšanu, piemērojot Indeksu, kas mazāks par skaitli „1”. Tādējādi valsts atņemot personām daļu uzkrātā pensijas kapitāla, kas veidojies no to veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām.

Apstrīdētās normas neatbilstot sociāli atbildīgas valsts principam, jo neesot vērstas uz sociālo atšķirību izlīdzināšanu. Tieši pretēji, tās radot sociālās atšķirības un atšķirīgu dzīves līmeni pensionāriem ar līdzīgu darba stāžu un līdzīgām veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām. Tā kā apdrošinātās personas pensijas kapitāls un vecuma pensijas apmērs ir atkarīgs no personas veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām, valstij nepiemītot rīcības brīvība ierobežot personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu. Tādējādi apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 109. pantam.

Pieteikuma iesniedzēji pauž viedokli, ka Satversmes tiesai esot pienākums gādāt par aizskarto personu tiesību efektīvu aizsardzību un agrākā stāvokļa atjaunošanu. Tādēļ apstrīdētās normas esot atzīstamas par neatbilstošām Satversmei un spēkā neesošām no to izdošanas dienas.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās normas, – **Latvijas Republikas Saeima** – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju paustajam viedoklim un uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam.

Latvijā pastāvošā pensiju sistēma esot balstīta uz valsts sociālās apdrošināšanas modeli. Tas nozīmējot, ka par personām obligāti tiek veiktas

sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas tiek ņemtas vērā uzkrātā pensijas kapitāla aprēķināšanā.

Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa paredzot uzkrātā pensijas kapitāla aktualizācijai piemērot Indeksu. Ekonomiskās augšupejas apstākļos Indekss esot lielāks par skaitli „1”, bet ekonomiskās lejupslīdes apstākļos tas varot būt arī mazāks par skaitli „1”. Ilgtermiņā Indeksa svārstības neietekmējot veikto sociālās apdrošināšanas iemaksu apmēru, bet tikai to pensijas kapitāla palielinājumu, ko valsts piešķir tās ekonomiskajai izaugsmei adekvāta pensijas apmēra nodrošināšanai. Valsts nevarot noteikt tādus Indeksus, kas būtu personai labvēlīgi, bet ilgtermiņā neizpildāmi. Tādēļ Indekss esot tieši saistīts ar valsts ekonomisko izaugsmi un darbojoties arī kā pensiju sistēmas stabilizators. Proti, palielinoties ieņēmumiem, no kuriem tiek veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, attiecīgi palielinoties arī valsts uzkrātās saistības pret nākotnes pensionāriem. Savukārt, šiem ieņēmumiem samazinoties, attiecīgi samazinoties arī valsts uzkrātās saistības pret nākotnes pensionāriem.

Lai gan Satversme neuzliekot likumdevējam šādu pienākumu, Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktā likumdevējs esot paredzējis mehānismu tādu negatīvo seku novēršanai, kādas radīja 2009., 2010. un 2011. gadam noteiktie Indeksi, kas bija mazāki par skaitli „1”. Ekonomiskajai lejupslīdei beidzoties, likumdevējs esot atzinis, ka pensiju pirmā līmeņa jutīgums pret ekonomiskajām svārstībām īpaši ietekmējis ekonomiskās lejupslīdes periodā pensionējušās personas. Ar Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktu likumdevējs pēc būtības esot paredzējis, ka izņēmuma kārtā tiks pārskatītas (piešķirtas no jauna) jau piešķirtās pensijas. Šāda pārskatīšana nozīmējot, ka pensionāriem, kuri pensionējušies laikā no 2010. gada līdz 2015. gadam, pensijas kapitāls tiks pārrēķināts atbilstoši Pensiju likuma 12. panta ceturtais daļas noteikumiem. Līdz ar pensijas kapitāla pārskatīšanu tikšot novērsta ekonomiskās lejupslīdes ietekme uz šai pensionāru grupai turpmāk izmaksājamām pensijām.

3.1. Saeima norāda, ka no Satversmes 109. panta neizriet tiesības prasīt konkrētai personai vai personu grupai vēlamu pensiju sistēmas modeli vai pensijas aprēķināšanas formulu. Satversmes 109. pants radot tiesības paļauties vienīgi uz to, ka pensijas apmēru noteiks veiktās iemaksas atbilstoši normatīvajos

aktos regulētajai pensiju aprēķināšanas shēmai. Pensiju sistēmas izveidē, citastarp pensijas aprēķināšanas formulas noteikšanā vai grozīšanā, valstij esot plaša rīcības brīvība. Laika posmā, kad Indeksi bija mazāki par skaitli „1”, likumdevējs neesot mainījis pensiju aprēķināšanas kārtību, nedz arī ierobežojis jau piešķirto pensiju izmaksas apmēru. Tādējādi tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālajā līmenī izskatāmajā lietā netiekot skartas.

Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktā paredzētā pensiju pārrēķināšana esot izņēmums, kas noteikts, lai mazinātu tās negatīvās sekas, ko konkrētai pensionāru grupai radīja ekonomiskā krīze. Šis regulējums esot personām labvēlīgāks nekā tas, uz kuru personām bija tiesības paļauties pirms šīs normas spēkā stāšanās. Likumdevējs esot nodrošinājis pensiju izmaksu atbilstoši formulai, kurā saprātīgi ņemts vērā personas ieguldījums pensiju sistēmā, un neesot veicis iepriekš aprēķinātu pensiju ieturējumu, nedz arī samazinājis pensiju izmaksas apmēru. No Satversmes 109. panta neizrietot likumdevēja pienākums atmaksāt šādu ieturējumu vai samazinājumu. Pensiju pārskatīšanas mehānisma izstrāde esot likumdevēja politiska izšķiršanās par konkrētas pensionāru grupas aizsardzību.

Apstrīdētajās normās noteiktais regulējums neesot pretrunā ar sociālās apdrošināšanas būtību. Pensijas kapitāls tiekot veidots ilgā laika posmā un ar Indeksu aktualizēts katru gadu. Indeksa piemērošana ilgtermiņā nodrošinot pensijas kapitāla pieaugumu, kas esot samērīgs ar valsts ekonomiskajām iespējām.

Pensiju pārrēķināšanas kārtība esot noteikta pietiekami skaidri. Tā esot aplūkojama kopsakarā ar likuma „Par valsts budžetu 2016. gadam” 57. pantu, kā arī likuma „Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2016., 2017. un 2018. gadam” 17. pantu. Šie likumi veidojot vienotu sistēmu ar Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktu un sīkāk reglamentējot likumdevēja noteiktā pensiju pārrēķina izpildes termiņus.

3.2. Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma neierobežo Satversmes 105. pantā nostiprinātās tiesības uz īpašumu. Pensiju sistēmas pirmajā līmenī personai nerodoties nedz īpašuma tiesības uz uzkrāto pensijas kapitālu, nedz arī tiesības prasīt konkrēta apmēra pensijas izmaksu nākotnē.

Līdz pensijas aprēķināšanai Latvijas pensiju sistēma personai radot tiesības paļauties tikai uz to, ka pensijas apmēru noteiks veiktās iemaksas atbilstoši normatīvajos aktos regulētajai pensiju aprēķināšanas shēmai. Turklāt šādas tiesības izrietot nevis no Satversmes 105. panta, bet gan no Satversmes 109. panta, kas izvirzot augstākas prasības sociālā nodrošinājuma jomā. Tādējādi apstrīdētās normas neierobežojot personas tiesības pēc pensijas vecuma sasniegšanas pilnā apmērā saņemt pensiju, kas aprēķināta saskaņā ar 1996. gadā izveidoto formulu.

3.3. Attiecībā uz to, vai apstrīdētās normas paredz atšķirīgu attieksmi un rada Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto pamattiesību aizskārumu, Saeima pauž viedokli, ka līdzīgas sociālās apdrošināšanas iemaksas un līdzīgs sociālās apdrošināšanas stāžs nedodot tiesības paļauties uz to, ka arī personu pensijām jābūt līdzīgām.

Vienlīdzības princips prasot, lai personām, kas atrodas vienādos, salīdzināmos apstākļos, likuma normas tiktu piemērotas vienādi. Savukārt no Satversmes 109. panta izrietot valsts pienākums nodrošināt to, ka pensijas apmēru noteiks veiktās iemaksas atbilstoši normatīvajos aktos regulētajai pensiju aprēķināšanas shēmai. Šādas shēmas neatņemama sastāvdaļa esot mainīga, no valsts ekonomiskās izaugsmes atkarīga Indeksa piemērošana. Valstī izveidotā pensiju aprēķināšanas formula, citastarp Indeksa piemērošanas kārtība, neesot mainīta kopš tās spēkā stāšanās 1996. gadā. Tātad likumdevējs neesot paredzējis atšķirīgu attieksmi pret pensiju shēmas dalībniekiem un apstrīdētās normas šādu attieksmi nepieļaujot. Valsts ekonomikas svārstības un to rezultātā notiekošās kapitāla indeksa un pensijas kapitāla svārstības neesot uzskatāmas par atšķirīgu attieksmi.

Tādējādi absolūta vienlīdzība, kas izpaustos kā vienāds pensijas apmērs visām personām ar līdzīgu sociālās apdrošināšanas stāžu un līdzīgām iemaksām, Latvijas pensiju sistēmā nemaz neesot iespējama. Pensiju kapitāla svārstību līdzsvarošanai pensiju pirmajā līmenī esot paredzēts pensiju otrais un trešais līmenis, kā arī citi kompensējoši mehānismi.

Līdz ar to apstrīdētās normas neaizskarot Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietverto vienlīdzības principu.

4. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – uzskata, ka apstrīdētajās normās paredzētā Indeksa piemērošana neierobežo personas jau iegūtās tiesības uz sociālo nodrošinājumu. Tādējādi neesot pamata šo regulējumu atzīt par Satversmes 109. pantā noteikto pamattiesību ierobežojumu. Apstrīdētās normas varētu tikt vērtētas valsts pozitīvā pienākuma īstenošanas aspektā.

Ar 1996. gada 1. janvāri, stājoties spēkā Pensiju likumam, valstī esot ieviesta jauna, uz sociālās apdrošināšanas iemaksām balstīta valsts pensiju apdrošināšanas sistēma. Vienlaikus tikusi ieviesta arī personificētā apdrošināšanas iemaksu uzskaitē, tādējādi stimulējot personas tiešu ieinteresētību savu vecumdienu nodrošināšanā. Pensijas kapitāls tiek aktualizēts un Indeksi tiek aprēķināti saskaņā ar Ministru kabineta 2007. gada 23. marta noteikumiem Nr. 205 „Apdrošināšanas iemaksu algas indeksa aprēķināšanas un vecuma pensijas kapitāla aktualizācijas kārtība”. Vecuma pensijas kapitāla aktualizācijas mērķis esot ilgtermiņā pasargāt to no inflācijas ietekmes, kā arī nodrošināt tā reālu pieaugumu, vienlaikus sekmējot pensiju sistēmas ilgtspēju.

Jau veidojot jauno pensiju sistēmu un domājot par valsts pensiju sistēmas ilgtspēju, esot nolemts pensijas kapitāla aktualizācijai piemērot faktiskās apdrošināšanas iemaksu algu summas izmaiņas valstī, t.i., to ieņēmumu izmaiņas, no kuriem veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas. Šāds Indekss atspoguļojot gan valsts demogrāfiskās, gan ekonomiskās attīstības tendences (sociālo iemaksu veicēju skaita un algu izmaiņu tendences) un darbojoties kā automātisks sistēmas finanšu attīstības stabilizators. Palielinoties ieņēmumiem, no kuriem tiek veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, attiecīgi pieaugot ik gadu piemērojamais Indekss un līdz ar to arī valsts uzkrātās saistības pret nākotnes pensionāriem, savukārt šiem ieņēmumiem samazinoties, ikgadējais Indekss kļūstot mazāks par skaitli „1” un līdz ar to attiecīgi samazinoties valsts uzkrātās saistības pret nākotnes pensionāriem.

Krīzes perioda Indeksi, kas bija mazāki par skaitli „1”, lielākā vai mazākā mērā esot ietekmējuši visu tālaika pensiju shēmas dalībnieku nākotnes pensiju apmērus, taču esot jāpiekrīt, ka šī ietekme ir jūtāmāka personām, kurām tiesības uz vecuma pensiju piešķirtas 2010. gadā, kā arī turpmākajos gados. Tomēr

minētajā periodā, piešķirot vecuma pensiju, aprēķinos esot piemēroti arī salīdzinoši augstie pirmskrīzes gadu Indeksi. Ja pensijas kapitāla aktualizācija netiktu veikta, piešķirtās vecuma pensijas apmērs būtu ievērojami mazāks, jo vidējais darba samaksas apmērs valstī ilgtermiņā esot pieaudzis. Šādi Indeksu piemērošanas nosacījumi pensijas kapitāla aktualizācijai esot bijuši visiem vienādi un neesot mainīti līdz 2015. gada 31. decembrim.

Lai novērstu tādu situāciju, ka pensijas kapitāla apmērs ir tik ļoti atkarīgs no krasām apdrošināšanas iemaksu algas svārstībām, Saeima pieņēmusi grozījumus Pensiju likumā, papildinot tā 12. pantu ar ceturto daļu. Līdz ar to Indekss, kas mazāks par skaitli „1”, vairs netiekot piemērots un tādējādi esot novērstas iespējamās negatīvās sekas tām personām, kuras nākotnē varētu pensionēties ekonomiskās lejupslīdes laikā. Savukārt tām personām, kuras ekonomiskās lejupslīdes laikā nav pensionējušās un turpina strādāt un uzkrāt pensijas kapitālu, nākamajos ekonomiskās augšupejas gados Indeksi tiekot piemēroti, pakāpeniski izlīdzinot ekonomiskās lejupslīdes laikā radušās svārstības.

Neraugoties uz vecuma pensijas kapitāla aktualizāciju ar ikgadēju Indeksu piemērošanu, netiekot skartas personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu un vismaz minimālā apmērā tas tiekot nodrošināts atbilstoši Pensiju likuma 12. panta otrajai daļai un Ministru kabineta 2011. gada 5. decembra noteikumiem Nr. 924 „Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru”. Tādējādi tiekot ievērots arī taisnīguma princips, jo aprēķinātās pensijas apmērs esot galvenokārt atkarīgs gan no personas veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām, gan personas apdrošināšanas stāža.

Tādējādi apstrīdētās normas esot atzīstamas par atbilstošām Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka Tiesībsarga birojā saņemtas vairākas sūdzības par to, ka personām, kuras pensionējušās, sākot ar 2010. gadu, piemēroti Indeksi, kas mazāki par skaitli „1”. Uz šā pamata ierosināta pārbaudes lieta un 2014. gada 2. aprīlī sagatavots atzinums Nr. 2011-276-17AA „Par apdrošināšanas iemaksu

algu indeksu” (turpmāk – Atzinums). Atzinumā secināts, ka tādu Indeksu piemērošana, kuri ir mazāki par skaitli „1”, neatbilst Satversmei.

Pabeidzot pārbaudes lietu, Tiesībsargs esot aicinājis Saeimu izdarīt grozījumus Pensiju likuma 12. pantā un pārejas noteikumu 13. punktā, papildinot tos ar šādu noteikumu: ja ikgadējais Indekss ir mazāks par skaitli „1”, apdrošinātās personas pensijas kapitāls tiek aktualizēts ar Indeksu „1”. Savukārt Ministru kabinets esot aicināts izstrādāt tādu kompensējošu mehānismu, ar kuru tiktu novērstas sekas attiecībā uz pensionāriem, kuru pamattiesības ir ierobežotas, piemērojot Indeksus, kas mazāki par skaitli „1”, kā arī tādu mehānismu, ar kuru tiktu novērstas nelabvēlīgās sekas attiecībā uz nākotnes pensionāriem.

Īstenojot Tiesībsarga rekomendācijas, Saeima esot pieņēmusi grozījumus Pensiju likumā, ar kuriem pilnveidots Indeksa aprēķināšanas un piemērošanas tiesiskais regulējums. Līdz ar to Saeima esot novērsusi Indeksa piemērošanas rezultātā iespējamo pensijas kapitāla samazināšanos, kā arī paredzējusi jau piešķirto pensiju pārrēķināšanas kārtību. Tomēr Saeima neesot novērsusi tās nelabvēlīgās sekas, ko par skaitli „1” mazāku Indeksu piemērošana radījusi personām, kuras pensionējušās laikā no 2010. gada, un šīs sekas attiecīgie pensionāri izjutīšot līdz pensijas pārrēķināšanas brīdim. Pieteikuma iesniedzēji pēc būtības apstrīdot tieši šāda tiesiskā regulējuma neesamības atbilstību Satversmei.

Vērtējot apstrīdētās normas salīdzinājumā ar iepriekšējo tiesisko regulējumu, esot jāņem vērā, ka ar 2015. gada 18. jūnija grozījumiem Pensiju likumā likumdevējs novērsis sistēmiskās problēmas Latvijas pensiju sistēmā un Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumu. Kompensāciju noteikšana par negatīvajām sekām, kas sakarā ar tādu Indeksu piemērošanu, kuri ir mazāki par skaitli „1”, jau ir radušās pagātnē un turpināsies arī noteiktu laiku nākotnē, esot politiskās izšķiršanās jautājums. Tāpēc tas neesot vērtējams no tiesību viedokļa. Valsts esot izpildījusi savus pienākumus pret personām atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, un Satversmes 109. pants neuzliekot valstij pienākumu nodrošināt kompensāciju par iepriekšējā tiesiskā regulējuma nepilnībām, pat ja no tiesiskā viedokļa ir saskatāma nevienlīdzība. Tā kā šāds pienākums valstij neizrietot no Satversmes 109. panta, neesot atzīstams arī Satversmes 105. pantā

noteikto pamattiesību pārkāpums, jo attiecībā uz pensijām Satversmes 105. pants personām nodrošinot mazāku tiesību aizsardzības apjomu nekā Satversmes 109. pants.

Attiecībā uz likumdevēja izraudzīto metodi – paredzēt pakāpenisku vecuma pensiju pārrēķināšanu personām, kuru vecuma pensijas apmērs ietekmēts ar tādu Indeksu piemērošanu, kuri ir mazāki par skaitli “1”, laikā no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim, Tiesībsargs norāda, ka Pensiju likuma pārejas noteikumu 65. punkts, likuma „Par valsts budžetu 2016. gadam” 57. pants un likuma „Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2016., 2017. un 2018. gadam” 18. pants paredz prognozējamu, proti, triju gadu termiņu, kurā plānots novērst negatīvās sekas personām, kuru vecuma pensijas apmēru ietekmējis par skaitli „1” mazāks Indekss. Neesot pamata apšaubīt minēto tiesību normu izpildi. Šāds formulējums esot pielāgots iespējamiem mainīgajiem ekonomiskajiem apstākļiem, kas varētu negatīvi ietekmēt prognozēto valsts sociālā budžeta uzkrājuma pieaugumu, un tas esot saprātīgs risinājums ilgtspējas principa perspektīvā.

6. Pieaicinātā persona – biedrība „Latvijas Pensionāru federācija” (turpmāk – Pensionāru federācija) – norāda, ka tajā regulāri vēršoties personas ar sūdzībām par tādu Indeksu piemērošanu pensiju aprēķinā, kuri ir mazāki par skaitli „1”. Atsevišķos gadījumos šādu Indeksu piemērošanas rezultāts esot tāds, ka piešķirtā pensija samazinās par 20 procentiem un pat vairāk.

Pensionāru federācija neapstrīd Indeksu izmantošanu pensijas kapitāla aktualizēšanai, tomēr norāda, ka līdz ar to pensijas apmērs padarīts atkarīgs no pensijas aprēķināšanas brīža. Tā kā pensija tiek aprēķināta tikai vienu reizi, pastāvot iespēja tuvināt vai attālināt tās aprēķināšanas brīdi, vai nu aizejot pensijā priekšlaicīgi, vai arī vēršoties ar iesniegumu par pensijas aprēķinu zināmu laiku pēc pensijas vecuma sasniegšanas. Tādējādi tiek ietekmēts arī aprēķinātās pensijas lielums. Tas nozīmējot, ka pensijas lielumu būtiski iespaido tā aprēķināšanas brīdis, un tas neesot uzskatāms par objektīvu kritēriju, ņemot vērā vienādo darba stāžu un vienādās iemaksas valsts sociālās apdrošināšanas budžetā.

7. Pieaicinātā persona – **Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektore Anita Kovaļevska** – norāda, ka Satversmes 105. pants neuzliek valstij pienākumu nodrošināt konkrētu valsts pensiju vai pabalstu, kā arī nenosaka to apmēru. Tādējādi šis pants nebūtu pārkāpts pat tad, ja valsts vispār nebūtu paredzējusi nevienu pensiju vai pabalstu.

Valsts pensiju un pabalstu kontekstā tiesības uz īpašumu tiek ierobežotas tikai gadījumos, ja: 1) personai tiek pilnībā izbeigta jau piešķirtas valsts pensijas vai pabalsta izmaksa; 2) personai uz noteiktu vai nenoteiktu laiku tiek pārtraukta piešķirtās pensijas vai pabalsta izmaksa vai samazināts jau piešķirtās valsts pensijas vai pabalsta apmērs; 3) tiek grozītas tiesību normas un tā rezultātā samazinās valsts pensijas vai pabalsta apmērs, kas personai vēl nebija noteikts, bet uz ko personai bija pamats paļauties. Izskatāmajā lietā neesot konstatējams neviens no šiem gadījumiem.

Latvijā pastāvošā sociālās apdrošināšanas sistēma neparedzot reālu sociālās apdrošināšanas iemaksu uzkrāšanu, un līdz ar to personai nerodoties tiesības uz iemaksātās summas atprasīšanu kādos noteiktos gadījumos. Personai, izpildot normatīvo aktu prasības, rodoties tiesības uz pensiju vai pabalstu, kas aprēķināts atbilstoši normatīvajā aktā noteiktajai formulai. Līdz ar to neesot pamata uzskatīt, ka tieši pensijas kapitāls būtu atzīstams par personas īpašumu. Īpašums esot jau piešķirtā pensija vai pabalsts un izņēmuma gadījumos arī prasījuma tiesības uz pensiju vai pabalstu, kas aprēķināts atbilstoši normatīvajos aktos noteiktai formulai. Tādējādi neesot pamata uzskatīt, ka ar tādu Indeksu piemērošanu, kuri ir mazāki par skaitli „1”, būtu ierobežotas tiesības uz īpašumu.

Satversmes 109. pants uzliekot valstij pienākumu gādāt par sociālā nodrošinājuma sistēmas esamību, adekvātumu un pieejamību un prasot, lai tās radītā sociālā nodrošinājuma sistēma būtu efektīva, taisnīga un ilgtspējīga. Tomēr izņēmuma gadījumā valsts esot tiesīga arī samazināt sociālā nodrošinājuma līmeni. Par šādu izņēmuma gadījumu esot uzskatāma arī tāda situācija, kad nepieciešams nodrošināt sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta līdzsvarošanu, jo līdzsvarots budžets esot sociālā nodrošinājuma sistēmas ilgtspējas pamats.

Satversmes 109. pantā garantētās tiesības tiekot ierobežotas, ja saņemtais sociālās apdrošināšanas pakalpojums proporcionāli neatbilst veiktajām sociālajām iemaksām. Taču Satversmes 109. pants nenosakot konkrētu proporcionalitātes apmēru, kas būtu jānodrošina. Ņemot vērā Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā ietverto vecuma pensijas aprēķina formulu, neesot pamata uzskatam, ka šī norma nenodrošina proporcionalitāti starp saņemto sociālās apdrošināšanas pakalpojumu un veiktajām sociālajām iemaksām. Formulā tiekot izmantots apdrošinātās personas pensijas kapitāls, kas aktualizēts, ņemot vērā Indeksus, un tādējādi proporcionalitāte dažādos gados varot mainīties. Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa neierobežojot Satversmes 109. pantā ietvertās pamattiesības.

Satversmes 91. panta kontekstā izskatāmajā lietā neesot konstatējama atšķirīga attieksme pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, ja par salīdzināšanas kritērijiem pieņem pensionēšanās gadu un piemērotos Indeksus. Visām personām vecuma pensija tiekot aprēķināta pēc vienādas formulas. Gan personām, kas pensionējušās līdz 2009. gadam, gan personām, kas pensionējušās, sākot no 2010. gada, vecuma pensijas aprēķinā tiekot izmantoti konkrēto gadu Indeksi. Tādējādi tiekot nodrošināts tas, ka pensijas apmērs atbilst valsts ekonomiskajai situācijai un pensija saglabā noteiktu proporcionalitāti ar strādājošo personu algām. Tātad tiekot nodrošināta vienlīdzīga attieksme pret visām personām neatkarīgi no pensionēšanās gada.

A. Kovaļevska uzskata, ka vienlīdzības principa kontekstā alternatīvi būtu iespējams salīdzināt citas personu grupas, t.i., personas, kurām vecuma pensija vēl nav piešķirta un pensijas kapitāls tiek aktualizēts saskaņā ar Pensiju likuma 12. panta pirmo daļu, un personas, kurām pensija jau ir piešķirta un tās apmērs tiek aktualizēts saskaņā ar Pensiju likuma 26. pantu. Šīm personu grupām gan tiekot piemēroti atšķirīgi pensijas kapitāla uzkrājuma un aprēķinātās pensijas aktualizācijas noteikumi, tādējādi pret tām esot noteikta atšķirīga attieksme.

Secinājumu daļa

8. Pieteikuma iesniedzēji apstrīd divu Pensiju likumā ietvertu tiesību normu atbilstību Satversmei.

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā paredzētā Indeksa piemērošanas rezultātā pensijas kapitāls nedrīkst tikt samazināts. Savukārt Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktā likumdevējam vajadzētu ne vien novērst par skaitli „1” mazāku Indeksu piemērošanas sekas nākotnē, bet arī paredzēt kompensāciju par kaitējumu, kas personām radies līdz pensiju pārrēķināšanas brīdim.

Pensiju likuma pārejas noteikumu 65. punkts regulē kārtību, kādā pensija pārrēķināma personām, kurām laikā no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim piešķirta vai pārrēķināta vecuma, izdienas vai apgādnieka zaudējuma pensija. Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts noteic, ka konkrētos gados pārskatāmās pensijas un to pārskatīšanas nosacījumi tiek noteikti ikgadējā valsts budžeta likumā un vidēja termiņa budžeta ietvara likumā, ievērojot valsts budžeta iespējas.

Lai izvērtētu, vai valstij ir pienākums noteikt atlīdzinājumu par sekām, kas radušās, piemērojot Indeksus, kas mazāki par skaitli „1”, visupirms nepieciešams noskaidrot, vai Satversme paredz personas tiesības uz pensijas kapitāla aktualizāciju, piemērojot Indeksu, un vai ir pieļaujams tas, ka šādā procesā pensijas kapitāls samazinās. Šādi jautājumi skatāmi, vērtējot Pensiju likuma 12. panta pirmās daļas atbilstību Satversmei.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms vērtēs Pensiju likuma 12. panta pirmās daļas atbilstību Satversmei.

9. Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa nosaka vecuma pensijas aprēķināšanas matemātisko formulu ($P = K / G$). Atbilstoši šai formulai gada pensija (P), kuras divpadsmitā daļa ir mēneša pensija, tiek aprēķināta apdrošinātās personas pensijas kapitālu, kas reģistrēts personas personīgajā kontā un aktualizēts, ņemot vērā ikgadējos apdrošināšanas iemaksu algas indeksus (K)

dalot ar laika posmu (gados), par kuru no pensijas piešķiršanas gada tiek plānota vecuma pensijas izmaksa (G).

9.1. Pensijas kapitāla aktualizācija nozīmē personas personīgajā kontā reģistrētā pensijas kapitāla ikgadēju pārrēķināšanu, ņemot vērā ikgadējos apdrošināšanas iemaksu algas indeksus. Savukārt pašu Indeksu aprēķināšanas kārtību nosaka nevis Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa, bet gan Ministru kabineta 2007. gada 27. marta noteikumi Nr. 205 „Apdrošināšanas iemaksu algas indeksa aprēķināšanas un vecuma pensijas kapitāla aktualizācijas kārtība” (turpmāk – Noteikumi Nr. 205). Atbilstoši Noteikumu Nr. 205 5. punktam Indeksu konkrētam gadam aprēķina, dalot divu iepriekšējo gadu (no 1. augusta līdz 31. jūlijam) sociālās apdrošināšanas iemaksu algu summas. Tātad Indeksa aprēķins ir atkarīgs no konkrētajā gadā sociālās apdrošināšanas budžetā ienākušo līdzekļu summas pieauguma vai samazinājuma salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.

Saeima norāda, ka pensiju pirmā līmeņa sasaiste ar valsts ekonomisko situāciju ir nepieciešama pensiju sistēmas efektivitātes un ilgtspējas nodrošināšanai. Pensijas kapitāla aktualizācija esot nepieciešama, pirmkārt, tādēļ, lai laika gaitā, ekonomiskajai situācijai mainoties, no uzkrātā pensijas kapitāla aprēķinātā pensija joprojām spētu personu vecumdienās nodrošināt ar iztikas līdzekļiem. Inflācijai augot, no iepriekšējos gados veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām aprēķinātā pensija vairs nespētu apmierināt pensionāra vajadzības. Tādēļ valsts paredzējusi, ka pensijas kapitāls tiek aktualizēts katru gadu, piemērojot reālajai valsts ekonomiskajai izaugsmei atbilstošu Indeksu. Otrkārt, mainīga Indeksa piemērošana esot nepieciešama tādēļ, lai valsts piešķirtais pensijas kapitāla pieaugums atbilstu tās reālajām iespējām nodrošināt pensiju izmaksu nākotnē. Treškārt, šādi Indeksi darbojoties kā automātiski pensiju sistēmas finanšu attīstības stabilizatori. Proti, palielinoties ieņēmumiem, no kuriem tiek veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas, attiecīgi palielinoties ikgadējais piemērojamais Indekss un līdz ar to arī valsts uzkrātās saistības pret nākotnes pensionāriem. Savukārt, šiem ieņēmumiem samazinoties, ikgadējais Indekss varot būt mazāks par skaitli „1” un attiecīgi samazinot valsts uzkrātās saistības pret nākotnes pensionāriem (*sk. lietas materiālu 40.–42. lpp.*).

No minētā izriet, ka pensiju kapitāla aktualizācija, piemērojot Indeksu, ir noteikta ar mērķi līdzsvarot speciālā budžeta ieņēmumus un izdevumus un līdz ar to nodrošināt sociālās apdrošināšanas sistēmas ilgtspēju. Satversmes tiesa jau atzinusi, ka mērķis nodrošināt speciālā budžeta ilgtspēju ir atzīstams par leģitīmu. Likumdevējam ir ne vien tiesības, bet arī pienākums gādāt par sociālās apdrošināšanas sistēmas ilgtspēju. Pretējā gadījumā varētu tikt apgrūtināta citu valsts pienākumu izpilde, tostarp citu sociālo tiesību īstenošana. Likumdevējam ir pienākums nodrošināt pensiju sistēmas ilgtspēju, garantējot, ka tiesības uz sociālo nodrošinājumu būs īstenojamas arī nākamajās paaudzēs (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 22.3. punktu un 2013. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2012-12-01 14.2.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēji apstrīd Pensiju likuma 12. panta pirmās daļas atbilstību Satversmei, ciktāl tā „paredz” pensijas kapitāla aktualizācijai izmantot Indeksu, kas mazāks par skaitli „1”. Tomēr, ņemot vērā iepriekš minēto, Satversmes tiesa norāda, ka šī apstrīdētā norma nenosaka konkrētu ikgadējo Indeksu, bet pieļauj atšķirīgu ikgadējo Indeksu piemērošanu, ciktāl tie tiek aprēķināti Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un nenonāk pretrunā ar citām Pensiju likuma normām. Tādējādi apstrīdētā norma nevis „paredz”, bet gan „pieļauj” pensijas kapitāla aktualizācijai izmantot Indeksu, kas ir mazāks par skaitli „1”.

9.2. Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa paredz Indeksa piemērošanu pensijas kapitāla aktualizācijai jau kopš Pensiju likuma spēkā stāšanās, proti, kopš 1996. gada. Par periodu no 1996. gada līdz 2008. gadam (ieskaitot) aprēķinātie Indeksi vienmēr bijuši lielāki par skaitli „1”. Tie nav samazinājuši personu uzkrāto pensijas kapitālu, bet vienmēr nodrošinājuši pensijas kapitāla pieaugumu. Turpretim 2009., 2010. un 2011. gadam aprēķinātie Indeksi bija mazāki par skaitli „1”. To piemērošanas rezultātā personām, kurām pensija piešķirta, sākot no 2010. gada 1. janvāra, pensijas kapitāls samazinājies un attiecīgi samazinājusies arī šīm personām aprēķinātā pensija. Tādējādi par skaitli „1” mazāku Indeksu piemērošana radījusi negatīvas sekas vienīgi tām personām, kuras pensionējušās, sākot ar 2010. gada 1. janvāri.

Atzīstot to, ka pensiju pirmais līmenis ir jutīgs pret straujiem Indeksa kritieniem ekonomiskās lejupslīdes apstākļos, likumdevējs ar 2015. gada 18. jūnija grozījumiem Pensiju likuma 12. pantā iekļāvis ceturto daļu. Tā noteic:

„Ja atbilstoši šā panta pirmajai daļai pensijas kapitāla aktualizācijai aprēķinātais ikgadējais apdrošināšanas iemaksu algas indekss ir mazāks par skaitli „1”, pensijas kapitāla aktualizācijai piemēro indeksu „1”. Gadam, kurā pensijas kapitāla indeksācijai aprēķinātais indekss ir mazāks par skaitli „1”, sekojošajos gados, kuros pensijas kapitāla aktualizācijai aprēķinātais indekss ir lielāks par skaitli „1”, tas tiek aizstāts ar indeksu „1” līdz gadam, kad iepriekšējo gadu negatīvo un tiem sekojošo pozitīvo indeksu reizinājums ir lielāks par skaitli „1”. Šajā gadā pensijas kapitāla aktualizācijai piemēro apdrošināšanas iemaksu algas indeksu, ko veido iepriekšējo gadu negatīvo un tiem sekojošo pozitīvo indeksu reizinājums.”

No Saeimas atbildes raksta un Pensiju likuma 12. panta ceturtais daļas projekta anotācijas izriet, ka likumdevējs ir pārskatījis Latvijā izveidoto pensijas aprēķināšanas formulu un izšķīries par to, ka turpmāk pensijas kapitāla aktualizēšanai netiks piemērots Indekss, kas mazāks par skaitli „1”. Šāda izšķiršanās esot pamatota ar nepieciešamību novērst iespējamību, ka pensijas kapitāla apmērs ir atkarīgs no straujām apdrošināšanas iemaksu algas svārstībām, kas savukārt var ietekmēt personas pensijas apmēru. Pensiju likuma 12. panta ceturtajā daļā paredzēts mehānisms, kas ļauj ekonomiskās lejupslīdes izraisīto pensijas kapitāla samazinājumu pakāpeniski izlīdzināt, neradot valstij tādas saistības, kuras tā nevarētu uzņemties (*sk. lietas materiālu 42. lpp. un Saeimas likumprojekta Nr. 265/Lp12 anotāciju, pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/C31CBED7BAE8551BC2257E50002625A0?OpenDocument>*).

Atbilstoši Pensiju likuma pārejas noteikumu 67. punktam Pensiju likuma 12. panta ceturtais daļa stājas spēkā 2016. gada 1. janvārī. Tātad kopš 2016. gada 1. janvāra Pensiju likuma 12. panta ceturtais daļa izslēdz iespēju piemērot Indeksus, kas mazāki par skaitli „1”. Tādējādi Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa tādu Indeksu piemērošanu, kuri varētu būt arī mazāki par skaitli „1”, ir pieļāvusi vienīgi līdz 2015. gada 31. decembrim.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs Pensiju likuma 12. panta pirmās daļas atbilstību Satversmei tiktāl, ciktāl tā ir pielāvusi pensijas kapitāla aktualizācijai izmantot par skaitli „1” mazāku Indeksu laikā no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim.

10. Izskatāmajā lietā nozīme ir tam, ka pēc Saeimas deputātu pieteikuma veicama normu abstraktā kontrole. Šādā gadījumā Pieteikuma iesniedzējam nav nepieciešams pamatot kādas konkrētas personas pamattiesību aizskārums. Tomēr prasījuma juridiskajai argumentācijai par normas neatbilstību Satversmē nostiprinātajām pamattiesībām ir jāietver pamatojums tam, ka tiesību norma ierobežo kādas personu grupas tiesības, kā arī tam, ka pastāv cēloņsakarība starp apstrīdēto normu un personām radītajām negatīvajām sekām (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 9. un 17.3. punktu un 2013. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2012-12-01 10. punktu*).

10.1. Katras pamattiesības jomā valstij ir atšķirīgi pienākumi: gan respektēt, gan aizsargāt, gan arī nodrošināt personas tiesības. Lai valsts rīkotos saskaņā ar cilvēktiesībām, tai jāīsteno virkne pasākumu – gan pasīvie, piemēram, neiejaukšanās personas tiesībās, gan aktīvie, piemēram, nodrošinot personas individuālo vajadzību apmierināšanu (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 7. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 24. punktu*).

Kritēriji, pēc kuriem vērtējama tiesību normas atbilstība pamattiesībām uz sociālo nodrošinājumu, var atšķirties atkarībā no tā, vai konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī nosaka valsts pozitīvo pienākumu izpildi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 15.1. punktu*).

Vērtējot Satversmē noteikto pamattiesību ierobežojuma tiesiskumu, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ierobežojums: 1) ir noteikts likumā vai pamatojoties uz likumu; 2) ir attaisnojams ar leģitīmu mērķi; 3) atbilst samērīguma principam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2004-21-01 10. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 26. punktu*).

Savukārt, vērtējot, vai valsts ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, Satversmes tiesa pārbaudījusi, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 16.1. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāizvērtē uz izskatāmo lietu attiecināmo pamattiesību saturs, kā arī tas, ciktāl apstrīdētās normas ir saistītas ar pamattiesību ierobežojumu vai valsts pozitīvā pienākuma izpildi.

10.2. Pieteikuma iesniedzēji uzskata apstrīdētās normas par neatbilstošām Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam.

Satversmes tiesas praksē ar sociālo nodrošinājumu saistīti tiesību jautājumi primāri tiek vērtēti Satversmes 109. panta kontekstā, pēc nepieciešamības to apskatot kopsakarā arī ar citām Satversmes normām.

Attiecībā uz Satversmes 91. pantu Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka, noskaidrojot to, vai kāda no Pensiju likuma normām nav pretrunā ar vienlīdzības principu, jāņem vērā tiesību joma, kurā apstrīdētā norma ietilpst. Vienlīdzības princips pamatā piemērojams kopā ar citām pamattiesībām, jo sevišķi tādēļ, ka nereti, balstoties tikai uz šo principu, nevar secināt, kā izšķirama lieta. Satversmes 91. pantā nostiprinātās tiesības ir „salīdzinošas”, proti, tās var pieprasīt vienlīdzīgu attieksmi, bet pašas par sevi nevar atklāt, kādai šai attieksmei jābūt (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 11. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-08-01 5. un 6.1. punktu un 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 15. punktu*).

Tāpat Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz pensijas izmaksu uzskatāmas par īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē. Tomēr, vērtējot kādas tiesību normas atbilstību minētajam pantam, nepieciešams ņemt vērā to, vai lieta skar arī sociālo tiesību jomu. Ja lieta minēto jomu skar, tad vienlaikus ir atzīstams, ka pieteikuma iesniedzēja tiesības un tiesiskās intereses nevar tikt aizsargātas tādā pašā mērā, kā tas būtu gadījumā, ja ierobežotas būtu īpašuma

tiesības to „klasiskajā” izpratnē (sk. *Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 20. un 21. punktu*).

Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības negarantē noteiktu pensijas apmēru. Satversmes 105. pants attiecībā uz pensijām personai nodrošina mazāku tiesību aizsardzības apjomu nekā Satversmes 109. pants (sk. *Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēji pauduši viedokli, ka personas uzkrātais pensijas kapitāls ir uzskatāms par īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē. Turpretim Saeima tam nepiekrīt un uzskata, ka apstrīdētās normas neierobežo Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības. Tādējādi lietas dalībniekiem ir atšķirīgi viedokļi par īpašuma tiesību saturu.

Līdz ar to Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro no Satversmes 105. panta izrietošo tiesību saturu.

11. Satversmes 105. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka gadījumos, kad tiek apstrīdēta tiesību normas atbilstība visam Satversmes 105. pantam, jānosaka, atbilstība tieši kuram no šā panta teikumiem ir izvērtējama (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 15.1. punktu*).

No lietas materiāliem neizriet, ka apstrīdētās normas paredzētu īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām Satversmes 105. panta ceturtā teikuma izpratnē. Tādējādi apstrīdētās normas vērtējamas Satversmes 105. panta pirmo trīs teikumu tvērumā.

11.1. Satversmes 105. pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju. Ar „tiesībām uz īpašumu” saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma*

lietā Nr. 2010-12-03 7. punktu un 2011. gada 3. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-05-01 15.2. punktu).

Par īpašumu var tikt uzskatīti tādi prasījumi, kuru izpildi varētu pieprasīt, ja pastāv skaidrs tiesisks pamats. Arī nākotnes ienākumi uzskatāmi par īpašumu tad, ja tie jau ir nopelnīti vai pastāv prasība, kuru var apmierināt (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-12-03 7. punktu un 2011. gada 3. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-05-01 15.2. punktu).* Satversmes tiesa ir norādījusi, ka „īpašums” var būt vai nu „eksistējošs īpašums”, vai arī tādi līdzekļi, ieskaitot prasījumus, attiecībā uz kuriem persona var pierādīt, ka tai ir tiesisks pamats iegūt īpašuma tiesības (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2015-13-03 12. punktu).*

11.2. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka personas uzkrātais pensijas kapitāls esot vērtējams kā īpašums Satversmes 105. panta izpratnē. Aktualizācija ar Indeksu, kas mazāks par skaitli „1”, samazinot šā īpašuma apmēru, tādēļ esot uzskatāma par īpašuma tiesību ierobežošanu. Piemērojot par skaitli „1” mazāku Indeksu, daļa no veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām netiekot ņemta vērā pensijas aprēķinā un tādējādi tiekot ierobežotas arī Satversmes aizsargātās personu tiesības saņemt veiktajām iemaksām atbilstošu pensiju (*sk. lietas materiālu 15. un 21. lpp.*).

Turpretim Saeima norāda, ka pensiju sistēmas pirmajā līmenī, kamēr persona uzkrāj pensijas kapitālu un pensija tai vēl nav piešķirta, personai nerodas nedz īpašuma tiesības uz šo kapitālu, nedz arī tiesības prasīt konkrēta apmēra pensijas izmaksu nākotnē. No Satversmes neizrietot tiesības prasīt konkrētai personai vai personu grupai vēlamu pensiju sistēmas modeli vai pensijas aprēķināšanas formulu. Tādējādi apstrīdētā norma neierobežojot Satversmē noteiktās pamattiesības (*sk. lietas materiālu 46. un 51. lpp.*).

11.3. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesības uz pensijas izmaksu neatkarīgi no pensijas piešķiršanas datuma vai finansēšanas avota ietilpst Satversmes 105. panta pirmajā teikumā ietvertā jēdziena „īpašums” saturā (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 20. punktu).*

Pieaicinātā persona A. Kovaļevska pamatoti norāda: tas, ka tiesības uz pensijas izmaksu ir uzskatāmas par personas īpašumu, pats par sevi nav pietiekams pamats, lai atzītu, ka ikviens regulējums, kas nosaka valsts pensijas vai pabalsta aprēķināšanas kārtību, ierobežo tiesības uz īpašumu. Tiesības uz īpašumu valsts pensiju un pabalstu kontekstā tiek ierobežotas šādos gadījumos:

1) ja personai tiek pilnībā izbeigta jau piešķirtas valsts pensijas vai pabalsta izmaksa (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 12. oktobra spriedumu lietā „Kjartan Ásmundsson v. Iceland”, pieteikums Nr. 60669/00, un 2009. gada 8. decembra spriedumu lietā „Wieczorek v. Poland”, pieteikums Nr. 18176/05*);

2) ja personai uz noteiktu vai nenoteiktu laiku tiek pārtraukta piešķirtās pensijas vai pabalsta izmaksa vai samazināts jau piešķirtās valsts pensijas vai pabalsta apmērs (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 13. decembra spriedumu lietā „Lakićević and Others v. Montenegro and Serbia”, pieteikums Nr. 27458/06; 2014. gada 24. jūnija lēmumu lietā „Markovics and Others v. Hungary”, pieteikumi Nr. 77575/11, 19828/13 un 19829/13; 2013. gada 7. maija lēmumu lietā „Koufaki and Adedy v. Greece”, pieteikumi Nr. 57665/12 un 57657/12, un 2013. gada 8. oktobra lēmumu lietā „Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal”, pieteikumi Nr. 57725/12 un 62235/12*);

3) ja tiek grozītas tiesību normas un rezultātā samazinās valsts pensijas vai pabalsta apmērs, kas personai vēl nebija noteikts, bet uz ko personai bija pamats paļauties (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 15. aprīļa spriedumu lietā „Stefanetti and Others v. Italy”, pieteikumi Nr. 21838/10, 21849/10, 21852/10 et al.; 2012. gada 19. jūnija spriedumu lietā „Khoniakina v. Georgia”, pieteikums Nr. 17767/08*).

Izskatāmajā lietā nav konstatējams neviens no iepriekš minētajiem apstākļiem, jo Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā paredzētie Indeksi attiecas uz pensijas kapitāla aktualizāciju pirms pensijas piešķiršanas. Tie nav attiecināmi uz jau piešķirtām pensijām. Apstrīdētā norma neparedz nedz iepriekš piešķirtas pensijas izmaksas pārtraukšanu, nedz iepriekš piešķirtas pensijas izmaksas apmēra samazināšanu.

Tāpat jāņem vērā, ka Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā ietvertā vecuma pensijas aprēķina formula nav būtiski grozīta kopš Pensiju likuma spēkā stāšanās, t.i., kopš 1996. gada 1. janvāra. Šī formula no tās pieņemšanas brīža līdz pat 2015. gada 31. decembrim pieļāva to, ka pensijas kapitāla aktualizācijai var tikt izmantots Indekss, kas mazāks par skaitli „1”. Tātad normatīvais regulējums nevarēja radīt paļāvību uz to, ka pensijas kapitāla aktualizācijai vienmēr tiks izmantots tikai tāds Indekss, kas ir vienāds vai lielāks par skaitli „1”. Tādējādi izskatāmajā lietā nav konstatējams neviens apstāklis, kas valsts pensiju un pabalstu kontekstā liecinātu par īpašuma tiesību ierobežojumu.

Var piekrist pieaicinātās personas A. Kovaļevskas viedoklim, ka Satversmes 105. pants pats par sevi nerada valstij pienākumu nodrošināt kādu konkrētu valsts pensiju vai pabalstu, kā arī nenosaka pensiju un pabalstu apmēru (*sk. lietas materiālu 103. lpp.*). Satversmes 105. pants aizsargā personas tiesības uz īpašumu, nevis regulē tiesību uz sociālo nodrošinājumu veidu un apjomu. Tātad nav konstatējams Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojums.

Līdz ar to Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 105. pantam.

12. Satversmes 109. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

12.1. Tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālajā līmenī ietilpst Satversmes 109. panta tvērumā, un šo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, kalpot cilvēka cienīgas eksistences nodrošināšanai (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2012-12-01 8.2. punktu*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 109. pants garantē iedzīvotājiem tiesības uz stabilu un prognozējamu, kā arī efektīvu, taisnīgu un ilgtspējīgu sociālās aizsardzības sistēmu, kura nodrošina samērīgus sociālos pakalpojumus. Tiesībām uz sociālo aizsardzību Latvijā ir konstitucionāla vērtība (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109*

secinājumu daļu un 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 15.2. punktu).

Satversmes 109. pantā ietvertu pamattiesību īstenošana, no vienas puses, ir atkarīga no valsts un sabiedrības rīcībā esošajiem resursiem, bet, no otras puses – ja kādas tiesības uz sociālo aizsardzību ir iekļautas pamatlikumā, tad valsts vairs nevar atteikties tās īstenot (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta sprieduma lietā Nr. 2000-08-0109 secinājumu daļu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 24. punktu).*

Valsts un it īpaši tās likumdevēja lēmumiem par sociālo tiesību īstenošanu parasti nozīmīga ir to politiskā dimensija, proti, lēmumi šajā jomā tiek pieņemti, vadoties ne tik daudz no juridiskiem, bet vairāk no politiskiem apsvērumiem, kas savukārt ir atkarīgi no likumdevēja priekšstata par valsts sociālo pakalpojumu sniegšanas principiem un sabiedrības vai kādas tās daļas īpašas nepieciešamības pēc valsts palīdzības vai atbalsta (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 16. punktu).* Sociālo tiesību jomā robeža starp juridiskiem un politiskiem apsvērumiem ne vienmēr ir precīzi nosakāma, un Satversmes tiesai jāatturas no politisku jautājumu izvērtēšanas, jo tie primāri ietilpst demokrātiski leģitimētā likumdevēja kompetencē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 29. punktu un 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 18. punktu).*

12.2. Satversmes tiesa jau secināja, ka Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa neparedz jau piešķirtas pensijas izmaksas pārtraukšanu vai izmaksas apmēra samazināšanu. Tāpat šī apstrīdētā norma neliedz personai īstenot tādas tiesības, uz kuru īstenošanas iespējamību tai varētu būt izveidojusies tiesiskā palāvība. Tādējādi apstrīdētā norma neierobežo personas jau iegūtās tiesības un nav pamata šo normu vērtēt kā Satversmes 109. pantā nostiprināto pamattiesību ierobežojumu.

Satversmes tiesa jau norādījusi, ka, vērtējot, vai valsts ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, jāpārbauda, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai

personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti no Satversmes izrietošie vispārējie tiesību principi (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 16.1. punktu un 2013. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2012-12-01 11. punktu*).

Satversmes 109. pantā nav konkretizēti pensiju sistēmas noteikumi. Līdz ar to pensiju sistēmas uzbūves un darbības principi ir likumdošanas ceļā izlemjams jautājums, proti, likumdevējs ir tiesīgs sociālo tiesību saturu konkretizēt likumos (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 25. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-11-0106 secinājumu daļas 1. punktu un 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 15.3. punktu*). Satversmes 109. pants neuzliek likumdevējam pienākumu organizēt pensiju sistēmu kādā noteiktā veidā, tostarp arī paredzot, ka pensiju kapitāla aktualizācijai izmantojamie Indeksi nedrīkst būt mazāki par skaitli „1”.

Pensiju likums kopā ar tam pakārtotajiem tiesību aktiem veido valsts sociālās apdrošināšanas sistēmu, kuras ietvaros ikviena persona var saņemt veiktajām iemaksām atbilstošu vecuma pensiju. Savukārt Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā noteiktā pensiju kapitāla indeksācijas kārtība neierobežo personai pieeju valsts izveidotajai sociālās apdrošināšanas sistēmai. Tādējādi likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz pensijas izmaksu tādā apmērā, kādā persona līdzdarbojusies pensijas kapitāla uzkrāšanā, saglabājas neatkarīgi no tā, kādā kārtībā ir uzskaitītas veiktās sociālās apdrošināšanas iemaksas (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 15.3. punktu*).

Sociālo tiesību jomā valsts pozitīvo pienākumu pamatkodolā ietilpst tikai tādas sociālās palīdzības nodrošināšana, kas tiek garantēta pat tad, ja persona nav veikusi sociālās apdrošināšanas iemaksas (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 15.3. punktu*).

Labklājības ministrija norādījusi, ka, neraugoties uz vecuma pensijas kapitāla aktualizāciju ar ikgadējiem Indeksiem, jebkurā gadījumā ikvienai

personai ir garantētas tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā apmērā, kas tiek nodrošināts atbilstoši Pensiju likuma 12. panta otrajai daļai un Ministru kabineta 2011. gada 5. decembra noteikumiem Nr. 924 „Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru” (*sk. lietas materiālu 69. lpp.*). Tādējādi ikvienai personai ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā.

Līdz ar to likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās pamattiesības vismaz minimālā apmērā.

13. Likumdevējam ir plaša rīcības brīvība noteikt pensiju sistēmas tiesisko regulējumu, citastarp arī uzkrātā pensijas kapitāla aktualizācijas kārtību. Tomēr likumdevēja pieņemtajiem lēmumiem ir jāatbilst vispārējiem tiesību principiem. Pieteikuma iesniedzēji norāda uz apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam.

Satversmes 91. panta pirmais teikums paredz, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.

Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātā vienlīdzības principa uzdevums ir nodrošināt, lai tiktu īstenota tāda tiesiskas valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām un lai likums tiktu piemērots bez jebkādam privilēģijām (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-46-01 7. punktu un 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 15. punktu*). Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājumu daļas 4. punktu*). Proti, vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlaikus vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos, ja tai ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada*

11. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-08-01 5. punktu un 2014. gada 13. jūnijā sprieduma lietā Nr. 2014-02-01 10. punktu).

Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam, nepieciešams noskaidrot:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētās normas paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām (personu grupām);

3) vai šāda attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis, un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 2. februāra sprieduma lietā Nr. 2009-46-01 7. punktu*).

14. Vērtējot tiesību normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam, Satversmes tiesai visupirms jāpārliciecinās, vai personu grupas atrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos.

14.1. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka visi viena vecuma pensionāri ar līdzīgu darba stāžu un līdzīgām veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām atrodas savstarpēji salīdzināmos apstākļos. Tādējādi arī attieksmei pret šīm personām, t.i., aprēķinātajai vecuma pensijai, vajagot būt vienāda. Tomēr, piemērojot Indeksus, kas mazāki par skaitli „1”, tiek nepamatoti samazināts pensijas kapitāls un līdz ar to arī pensijas apmērs tām personām, kuras pensionējušās no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim (*sk. lietas materiālu 6. lpp.*).

Turpretim Saeima norāda, ka ikviena privātpersona var paļauties uz to, ka pensijas apmēru noteiks veiktās iemaksas atbilstoši normatīvajos aktos regulētajai pensiju aprēķināšanas shēmai. Šādas shēmas neatņemama sastāvdaļa esot mainīga, tieši no valsts ekonomiskās izaugsmes atkarīga Indeksa piemērošana. Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā noteiktā pensijas aprēķināšanas formula, citastarp Indeksa piemērošanas kārtība, neesot mainīta kopš Pensiju likuma spēkā stāšanās, t.i., kopš 1996. gada. Valsts ekonomikas

svārstības un to izraisītās Indeksa un pensijas kapitāla svārstības neesot uzskatāmas par atšķirīgu attieksmi. Tādējādi Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa neparedzot atšķirīgus noteikumus vai atšķirīgu valsts attieksmi attiecībā uz to tiesību izmantošanu, kuras personām piešķir Satversmes 109. pants un no tā izrietošās tiesības uz sociālo nodrošinājumu (*sk. lietas materiālu 53.–55. lpp.*).

14.2. Satversmes tiesa uzskata, ka veiktās iemaksas valsts sociālās apdrošināšanas sistēmā ir pazīme, kas vieno visus valsts pensiju sistēmas dalībniekus un dod viņiem tiesības paļauties uz to, ka viņi saņems pensiju normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā. Kaut arī darba stāžs un sociālās apdrošināšanas iemaksu apmērs varētu būt līdzīgs, tomēr tas tiek aprēķināts katrai personai individuāli. Līdz ar to katrs valsts pensiju sistēmas dalībnieks ir savā ziņā unikāls.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pensiju pirmā līmeņa kontekstā privātpersonai nav piešķirtas tiesības prasīt identificējamu daļu, bet tā var cerēt, ka saņems tādu materiālo atbalstu, kas būs atkarīgs no apstākļiem, kādi pastāvēs laikā, kad būs jāsaņem pensija (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājumu daļas 2. punktu un 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 23. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: tas vien, ka pēc atsevišķiem kritērijiem salīdzināmas personu grupas ir veikušas iemaksas valsts sociālās apdrošināšanas sistēmā, pats par sevi nenozīmē, ka visas šīs personas atrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos. Šīm personu grupām var piemist arī būtiskas atšķirīgas pazīmes, kas liedz šīs grupas salīdzināt. Tādēļ vienlīdzības princips ne visos gadījumos prasa, lai valsts nodrošina visām personām vienādu pensijas aprēķināšanas kārtību (*sal.: Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2010. gada 16. marta sprieduma lietā „Carson and others v. The United Kingdom”, pieteikums Nr. 42184/05, 83.–90. punkts*).

Pensiju likuma 12. panta pirmajā daļā paredzētā pensijas kapitāla aktualizācija ietver ikgadēju Indeksu piemērošanu. Jāpiekrīt Saeimas norādītajam, ka pensiju sistēmas neatņemama sastāvdaļa ir mainīga, no valsts ekonomiskās izaugsmes atkarīga Indeksa piemērošana. Gadu no gada valsts

ekonomiskie apstākļi mainās, un atbilstoši tiem jāpārskata arī valsts saistības pret nākotnes pensionāriem, lai nodrošinātu pensiju sistēmas ilgtspēju.

Pensiju kapitāla aktualizācijai izmantojamais Indekss katru gadu ir mainījies, svārstoties robežās no 0,7978 līdz 1,3596. Laika posmam no 2009. gada līdz 2011. gadam noteiktie Indeksi, kas bija mazāki par skaitli „1”, ir samazinājuši aprēķinātās pensijas apmēru personām, kuras pensionējušās no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim. Tomēr jāņem vērā, ka, salīdzinot jebkuros divos gados pensionējušos personu pensijas, nāktos secināt, ka to apmēru ir ietekmējuši Indeksi. Piemēram, personai, kurai pensija aprēķināta 2005. gadā, ņemot vērā 2004. gada Indeksu 1,1754, pensijas kapitāla uzkrājums būtu pieaudzis par 17,54 % salīdzinājumā ar gadu iepriekš pensionējušās personas pensijas kapitāla uzkrājumu. Tādējādi dažādos gados pensionējušās personas neatrodas vienādos un savstarpēji salīdzināmos apstākļos.

Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa kopš 1996. gada ir vairākkārt grozīta. Tomēr šajā normā ietvertā vecuma pensijas aprēķina formula un Indeksa aprēķina tiesiskais regulējums (*sk. šā sprieduma 9. punktu*) pēc būtības nemainījās līdz pat 2015. gada 18. jūnijam, kad likumdevējs grozīja Pensiju likumu, nosakot minimālo un maksimālo Indeksa apmēru. Tādējādi apstrīdētā norma paredz vienādus pensijas kapitāla aktualizācijas noteikumus visām personām neatkarīgi no pensionēšanās brīža. Apstrīdētā norma neparedz atšķirīgu attieksmi pret kādu personu grupu.

Līdz ar to Pensiju likuma 12. panta pirmā daļa atbilst Satversmes 109. pantam un 91. panta pirmajam teikumam.

15. Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts noteic, ka konkrētos gados pārskatāmās pensijas un to pārskatīšanas nosacījumi tiek noteikti ikgadējā valsts budžeta likumā un vidēja termiņa budžeta ietvara likumā, ievērojot valsts budžeta iespējas.

Pieteikuma iesniedzēji pauž viedokli, ka Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts precīzi nenosaka termiņu, kādā pārrēķināmas pensijas, kas aprēķinātas, ņemot vērā par skaitli „1” mazākus Indeksus. Šī norma esot pārāk

nekonkrēti formulēta, lai varētu tikt uzskatīta par likumu materiālā nozīmē (sk. *lietas materiālu 16.–17. lpp.*).

Savukārt Saeima pamatoti norāda, ka to, kādā termiņā pārrēķināmas no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim piešķirtās pensijas, nosaka nevis Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts, bet gan citas tiesību normas (sk. *lietas materiālu 43.–44. lpp.*).

Likuma „Par valsts budžetu 2016. gadam” 57. pants nosaka: „Personām, kurām no 2010. gada 1. janvāra līdz 2010. gada 31. decembrim saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” piešķirtas vai pārrēķinātas vecuma, izdienas vai apgādnieka zaudējuma pensijas, tās pārskata ar 2016. gada 1. janvāri, pārrēķinot pensijas sākuma kapitālu un pensijas kapitālu atbilstoši likuma „Par valsts pensijām” 12. panta ceturtās daļas noteikumiem, un izmaksā šādi:

1) pensiju pārskata, ievērojot likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 65. punkta 3. un 4. apakšpunktā minētos noteikumus;

2) pensiju pārskata, ievērojot pensijas piešķiršanas un pārrēķināšanas datumu, pensijas aprēķināšanai iepriekš piemēroto kārtību, kā arī likuma „Par valsts pensijām” 26. panta un pārejas noteikumu 15. un 15.¹ punkta noteikumus;

3) atbilstoši šā panta noteikumiem pārskatītais pensijas apmērs tiek noteikts no 2016. gada 1. janvāra, un par periodu no 1. janvāra to izmaksā ne vēlāk kā 2016. gada augustā.”

Savukārt likuma „Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2016., 2017. un 2018. gadam” 18. pants noteic: „Personām, kurām laikā no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām” piešķirtas vai pārrēķinātas vecuma, izdienas vai apgādnieka zaudējuma pensijas, tās pārskata atbilstoši likuma „Par valsts pensijām” 12. panta ceturtās daļas un pārejas noteikumu 65. punkta 3. un 4. apakšpunkta noteikumiem: ar 2016. gada 1. janvāri – 2010. gadā piešķirtās vai pārrēķinātās pensijas, ar 2017. gada 1. janvāri – 2011. gadā piešķirtās vai pārrēķinātās pensijas, ar 2018. gada 1. janvāri – 2012., 2013., 2014. un 2015. gadā piešķirtās vai pārrēķinātās pensijas.”

No minētajām normām izriet, ka likumdevējs normatīvajos aktos ir precīzi noteicis, kādos termiņos pārrēķināmas no 2010. gada 1. janvāra līdz 2015. gada

31. decembrim piešķirtās pensijas. Pieteikuma iesniedzēji nav snieguši pamatojumu tam, kādēļ likumdevējam visi ar pensiju pārrēķināšanas termiņiem saistītie jautājumi būtu jānoregulē tieši Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktā. Tas vien, ka jebkāds jautājums ir noregulēts vairākos normatīvajos aktos un apstrīdētā norma ir piemērojama kopsakarā ar citām normām, nedod pamatu uzskatīt, ka apstrīdētās normas saturs būtu pārāk neskaidrs.

Satversmes tiesa jau norādīja, ka jautājums par to, vai valstij ir pienākums noteikt atlīdzinājumu par sekām, kas izrietējušas no tādu Indeksu piemērošanas, kuri ir mazāki par skaitli „1”, ir saistīts ar jautājumu par Pensiju likuma 12. panta pirmās daļas atbilstību Satversmei. Tā kā Satversmes tiesa par skaitli „1” mazāku Indeksu piemērošanu jau atzina par atbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam, arī Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts ir uzskatāms par atbilstošu Satversmei.

Līdz ar to Pensiju likuma pārejas noteikumu 65.2. apakšpunkts atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt likuma „Par valsts pensijām” 12. panta pirmo daļu un pārejas noteikumu 65.2. apakšpunktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, 105. un 109. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš